

У атмасферы строгай сакрэтнасці

Неафіцыйныя польска-савецкія перагаворы ў Белавежы і Мікашэвічах (ліпень – снежань 1919 года)

Вольга
БАРОЎСКАЯ,
аспірант

Навуковы
кіраўнік – ЛІТВІН
Аляксей Міхайлавіч,
доктар гістарычных
наук, прафесар

Перагаворны працэс стаў неад'емнай часткай ваеннага канфлікту паміж Польшчай і РСФСР у 1919–1920 гадах. Сустрэчы ў Белавежы і Мікашэвічах сталі пачатковым этапам на шляху мірнага вырашэння спрэчных пытанняў паміж бакамі, аднак з-за знешніх і ўнутраных абставін яны праводзіліся ў неафіцыйным (тайным) фармаце. Беларуская праблематыка на перагаворах не была дакладна акрэслена, аднак адназначна прысутнічала сярод пытанняў, якія разглядаліся прадстаўнікамі польскай і савецкай дэлегацый.

Асноўны змест і вынікі сустрэч у Белавежы і Мікашэвічах былі прадвызначаны ходам Грамадзянскай вайны ў Расіі, адносінамі краін Антанты і ЗША да польскай і рускай праблем, ходам польска-савецкай вайны 1919–1920 гадоў. Польска-савецкае збліжэнне праз вядзенне неафіцыйных (тайных) перагавораў у ліпені, кастрычніку – снежні 1919 года было выклікана непасрэднымі поспехамі «белых» войскаў на Усходнім (май – чэрвень 1919 года) і Паўднёвым (жнівень – кастрычнік 1919 года) франтах Грамадзянскай вайны.

Незацікаўленасць кіраўнікоў антыбальшавіцкіх сіл у стварэнні самастойнай польскай дзяржавы выклікала імкненне польскага кіраўніцтва да заключэння часовага перамір'я на Заходнім фронце, каб такім чынам змяніць раўнавагу сіл на адзначаных франтах на карысць Савецкай Расіі. Арганізацыя польска-савецкага дыялога адбывалася ва ўмовах павышанай сакрэтнасці

з-за жадання польскага кіраўніцтва захаваць у тайне ад краін Антанты і ЗША сам факт вядзення пэўных палітычных перагавораў. Неафіцыйны (тайны) характар місіі Ю. Мархлеўскага падкрэсліваў важнасць пытанняў, якія абмяркоўваліся падчас сустрэч. Уключэнне пытанняў гуманітарнага кірунку ў спіс праблематыкі служыла толькі прыкрыццём, своеасаблівай шырмай для абмеркавання палітычных праблем.

Выбар польскім кіраўніцтвам ваеннага шляху вырашэння існуючых тэрытарыяльных спрэчак паміж бакамі прывёў да з'яўлення польскімі войскамі значнай часткі тэрыторыі Беларусі. На пачатак чэрвеня 1919 года лінія фронту выглядала наступным чынам: Шаркаўшчына – Варапаева – воз. Нарач – ст. Залесце – Валожын – Івянец – Налібакі – Калядзіна – Клецк – Ганцавічы – рэкі Ясельда і Прыпяць [1, с. 19]. Неаднаразовыя прапановы РСФСР і Літоўска-Беларускай ССР аб мірным вырашэнні спрэчных пытанняў не прымаліся ў разлік польскім бокам.

Непасрэднай прычынай мірных захадаў польскага і савецкага бакоў стала рашэнне Савета чатырох Парыжскай мірнай канферэнцыі 26 мая 1919 года аб прызнанні ўрада А. Калчака, паводле якога ўсе спрэчныя тэрытарыяльныя пытанні паміж Польшчай і Расіяй павінны былі вырашацца праз трацэйскі суд Лігі Нацый. Кіраўнік польскай дэлегацыі на Парыжскай мірнай канферэнцыі І. Падарэўскі ў адказ на гэтыя

ПРА АЎТАРА

БАРОЎСКАЯ Вольга Мікалаеўна.

Нарадзілася ў Мінску. У 2010 годзе скончыла гістарычны факультэт, магістратуру Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. З 2010 года працуе архівістам першай катэгорыі ў Беларускім дзяржаўным архіве навукова-тэхнічнай дакументацыі.

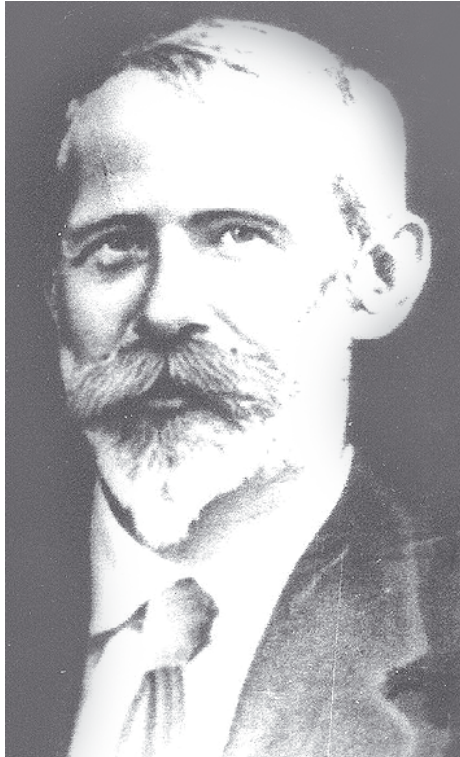
Аспірант ДНУ «Інстытут гісторыі» НАН Беларусі.

Сфера навуковых інтарэсаў: праблематыка польска-савецкай вайны 1919–1920 гадоў, польска-савецкія перагаворы і іх уплыў на гістарычнае развіццё беларускіх зямель.

дзеянні краін Антанты заявіў, што «пад уплывам гэтага рашэння Польшча вымушана будзе разглядаць выгадныя ўмовы міру, прапанаваныя савецкім кіраўніцтвам» [2, с. 284–285]. Гэта падштурхнула польскае кіраўніцтва прыняць прапанову Ю. Мархлеўскага па вядзенні мірных перагавораў з Савецкай Расіяй і выступіць з ініцыятывай арганізацыі спецыяльнай сустрэчы польскага і савецкага дэлегатаў. У айчынай гістарыяграфіі распаўсюджана меркаванне, што непасрэдным ініцыятарам пачатку перагавораў у Белавежы з’яўляўся савецкі бок [3, с. 108–109], што не зусім адпавядае рэчаіснасці. Мархлеўскі не меў афіцыйна пацверджаных паўнамоцтваў з боку кіруючых структур РСФСР, вёў перагаворы з польскімі палітычнымі дзеячамі як прыватная асоба.

Паводле сцверджання Ю. Мархлеўскага, у сярэдзіне ліпеня 1919 года адбылася яго сустрэча з Ю. Пілсудскім, падчас якой ішло абмеркаванне асноўных умоў плануемых перагавораў і было вырашана, што місія Мархлеўскага павінна мець неафіцыйны характар. Пасля гэтага, 18 чэрвеня 1919 года, Мархлеўскі быў адкамандзіраваны, у суправаджэнні спецыяльна прызначанага афіцэра, для бесперашкоднага пераходу лініі фронту [4, с. 33–35].

Ю. Мархлеўскі прыехаў у Маскву 22 чэрвеня 1919 года. Савецкі ўрад падтрымаў яго ініцыятыву і 30 чэрвеня 1919 года рашэннем ЦК РКП(б) даручыў прадоўжыць працу ў гэтым напрамку «з місіяй пасярэдніцтва па ўзнаўленні мірных перагавораў паміж Польшчай і Савецкай Расіяй, для вырашэння спрэчных пытанняў паміж бакамі» [5, S. 48–50]. Згодна з праектам калегіі Народнага камісарыята замежных спраў РСФСР ад 27 чэрвеня 1919 года, дапоўненага падчас пасяджэння ЦВК КРПП 9 ліпеня 1919 года ў Мінску, на якім прысутнічалі прадстаўнікі кіраўніцтва Літ.-Бел. ССР (К. Цыхоўскі), дзеячы РВС Заходняга фронту (І. Уншліхт, А. Славінскі), а таксама Ю. Мархлеўскі [5, S. 54–55, 58–61], перагаворы павінны былі праходзіць у два этапы:

Ю. Мархлеўскі

афіцыйныя перагаворы адносна вырашэння справы ваеннапалонных, заложнікаў, бежанцаў («раўназначны абмен польскіх заложнікаў на членаў КП ЛіБ, узятых у палон з лютага па чэрвень 1919 года польскімі войскамі»), неафіцыйныя (тайныя) перагаворы па пытанні заключэння перамір’я паміж

бакамі. Прадугледжваліся значныя тэрытарыяльныя ўступкі польскаму боку – «перадача Мінска за абяцанне Польшчы не рухаць свае войскі далей на захад, пры ўмове двухбаковага вызвалення літоўскіх зямель з мэтай правядзення на гэтай тэрыторыі плебісцыту. Галасаванне ўсяго літоўскага насельніцтва з 18 гадоў павінна было вырашыць будучыню гэтых зямель. Спрэчныя тэрытарыяльныя пытанні паміж Польшчай і Літвой, Літвой і Беларуссю павінны быць разгледжаны на асобных плебісцытах» [5, S. 74–75]. Пасля галасавання кіраванне тэрыторыяй Літвы перадавалася польска-літоўскай камісіі.

Тэрыторыя Беларусі, такім чынам, заставалася падзеленай паміж польскім і савецкім бокам. Савецкае кіраўніцтва падчас перагавораў не планавала разглядаць пытанне будучыні беларускіх зямель, паказвала сваю незацікаўленасць па гэтай праблеме. Ідэя правядзення плебісцыту не распаўсюджвалася на тэрыторыю Беларусі і абмяжоўвалася выключна літоўскім абшарам. Неспрыяльнае для Чырвонай арміі ваенна-аператыўнае становішча прымушала савецкі бок да выбару «меншага зла», якое заключалася ва ўсталяванні часовага перамір’я на Заходнім фронце нават шляхам адмаўлення ад значнай часткі беларускіх зямель («межы, далёка высунутыя на ўсход»).

Кіраўнік савецкай дэлегацыі, як гэта бачна са зместу яго лістоў да жонкі Браніславы, разлічваў, што будзе прыняты разам са сваёй місіяй у Варшаве і пасля хуткага папярэдняга абмеркавання (прыкладна праз 4–6 тыдняў) даб’ецца пераходу да афіцыйных палітычных перагавораў [5, S. 54–55]. Разлікі Ю. Мархлеўскага абапіраліся на «пэўныя змены ў тыле»: магчыма, меліся на ўвазе змены, якія павінны былі адбыцца ў агуль-

ным ходзе Грамадзянскай вайны, а менавіта на Усходнім фронце, дзе ішла барацьба з войскамі А. Калчака.

Пераход савецкай дэлегацыі праз лінію фронту суправаджаўся пэўнымі цяжкасцямі. Нывызначанасць з месцам і часам пераходу, доўгае чаканне польскага парламенцёра, непрадказальнасць польскіх дзеянняў выклікалі незадаволенасць у кіраўніка савецкай дэлегацыі, які нарэшце (19 ліпеня 1919 года) з завязанымі вачыма быў дастаўлены ў Баранавічы [5, S. 72–73], дзе 20–21 ліпеня 1919 года адбылася яго сустрэча з Ю. Асмалоўскім.

Змест сустрэчы ўзнавіць складана. Мархлеўскі ў сваім «Дзённіку» ўзгадвае аб перагаворах адносна заложнікаў, ваеннапалонных, бежанцаў [5, S. 76]. Ю. Асмалоўскі, другі непасрэдны ўдзельнік сустрэчы, наогул абыходзіць у сваіх успамінах гэтае пытанне [6, S. 37]. М. Касакоўскі, спасылаючыся на надзвычайную сакрэтнасць, апускае падрабязнасці сустрэчы [5, S. 79]. Адрознівае пытанне: ці магла падпадаць пад катэгорыю надзвычайнай сакрэтнасці праблематыка заложнікаў, бежанцаў, інтэрніраваных асоб? Адназначна не – падчас сустрэчы ў Баранавічах абмяркоўваліся больш важныя пытанні.

Відаць, на наш погляд, адным з іх магло быць пытанне арганізацыі плебісцыту на літоўска-беларуска-ўкраінскім абшары. Так, яшчэ падчас спецыяльнай місіі А. Вянецкоўскага ў сакавіку – красавіку 1919 года ў Маскве польскім бокам была выказана прапанова (у лісце Цэнтральнага рабочага камітэта ППС да ЦК РКП(б) аб «усталяванні мяжы на аснове самавызначэння насельніцтва спрэчных тэрыторый шляхам поўнага вываду пабочных войскаў і правядзення галасавання ва ўмовах поўнай свабоды» [7, S. 127–128]. Аднак тады кампраміс не быў дасягнуты. У канцы чэрвеня 1919 года савецкае кіраўніцтва ў асобе У. Леніна ў інструкцыі Ю. Мархлеўскаму зноў закранула пытанне правядзення плебісцыту на беларускіх землях і рэкамендавала рэзка выступаць супраць гэтага мерапрыемства [6, S. 38]. Ужо напярэдадні ад'езду Ю. Асмалоўскага з Варшавы ў Баранавічы (18 ліпеня 1919 года), на пасяджэнні камісіі Канстытуцыйнага сейма было разгледжана пытанне арганізацыі «ўсеагульных, роўных, тайных, прапарцыянальных выбараў сярод

мясцовага насельніцтва на ўсходніх землях для выяўлення іх адносін да Польшчы», але рашэнне не было прынята [5, S. 78]. Пытанне правядзення плебісцыту на літоўска-беларуска-ўкраінскім абшары неаднаразова ўздыхалася як савецкім, так і польскім кіраўніцтвам і мела ўсе шансы быць разгледжаным падчас дыялога Ю. Асмалоўскі – Ю. Мархлеўскі. Аднак недахоп інфармацыі ў крыніцах аб польска-савецкай сустрэчы ў Баранавічах не дае магчымасці сцвярджаць гэта адназначна.

Аналіз успамінаў Мархлеўскага прыводзіць да высновы аб наўмыснасці затрымкі

Поезд з бежанцамі

савецкага дэлегата ў Баранавічах. З боку Варшавы працяглы час не паступала згода на прыняцце савецкага дэлегата, ды і А. Вянецкоўскі (як прадстаўнік МЗС Польшчы) затрымліваўся ў дарозе з-за «крушэння цягніка». Магчыма, меў месца спецыяльна абдуманая план польскага кіраўніцтва аб зацягванні часу перамоў (ажно на 12 дзён) па прычыне нывызначанасці ваенна-аператыўнага становішча на Усходнім фронце Грамадзянскай вайны, дзе ўжо ў канцы ліпеня 1919 года войскі А. Калчака былі разгромлены і вымушаны былі адыйсці на 300 кіламетраў [8, с. 149]. Першапачатковы план Польшчы распачаць мірныя перагаворы з Савецкай Расіяй з мэтай заключэння часовага перамір'я на Заходнім фронце, каб такім чынам дапамагчы савецкаму боку разграміць войскі Калчака на Усходнім фронце, быў зменены на план перагавораў па пытанні заложнікаў, ваеннапалонных, бежанцаў і на працяг ваеннага наступлення.

НКЗС РСФСР да МЗС Польшчы з прапановай пачаць перагаворы паміж Расійскім і Польскім таварыствамі Чырвонага Крыжа. У гэты ж дзень па ініцыятыве Польскага Бюро ЦК РКП(б) на чале дэлегацыі быў пастаўлены Ю. Мархлеўскі. 4 верасня 1919 года польскі бок выказаўся станоўча наконт прапановы Савецкай Расіі аб пачатку мірных перагавораў. 4 кастрычніка 1919 года НКЗС (а 22 кастрычніка 1919 года і Савет Народных Камісараў РСФСР) упаўнаважыў Ю. Мархлеўскага на вядзенне перагавораў з прадстаўнікамі Польскага Таварыства Чырвонага Крыжа [5, S. 138].

Перад пачаткам мірных перагавораў у Мікашэвічах быў вызначаны склад польскай і савецкай дэлегацыі. Польскі бок (ад Польскага Таварыства Чырвонага Крыжа) быў прадстаўлены дэлегацыяй з 10 чалавек на чале з М. Касакоўскім, акрамя таго, у яе ўваходзілі прадстаўнікі Міністэрства ваенных спраў як непасрэдныя ўдзельнікі перагавораў (М. Бірнбаўм, І. Бернер) і як суправаджэнне (С. Сікорскі, А. Бачынскі). Савецкі бок (дэлегацыя Расійскага Таварыства Чырвонага Крыжа) прадстаўлялі Ю. Мархлеўскі і яго жонка Браніслава (як сакратар), тры эксперты і два кур'еры. Перагаворы па лініі таварыстваў Чырвонага Крыжа пачаліся 10 кастрычніка на польскай тэрыторыі на ст. Мікашэвічы і працягваліся да 22 снежня 1919 года.

Непасрэдна перад пачаткам перагавораў адбыліся сустрэчы польскіх удзельнікаў з Ю. Пілсудскім, на якіх былі атрыманы інструкцыі адносна функцый перагаворшчыкаў. Паводле сцверджання М. Касакоўскага, у яго функцыі ўваходзіла «вядзенне перагавораў з Расійскім Таварыствам Чырвонага Крыжа аб узаемнай дамоўленасці адносна ваенна-палонных, а таксама заложнікаў, захопленых савецкімі ўладамі». М. Бірнбаўму, а пасля І. Бернеру даручалася весці перагаворы аб спыненні ваенных дзеянняў і па іншых палітычных пытаннях.

Сустрэча на чыгуначнай станцыі Мікашэвічы праходзіла ў строгай сакрэтнасці, без складання афіцыйных пратаколаў, шляхам вядзення канфідэнцыяльных размоў паміж удзельнікамі дэлегацыі. Такая сакрэтнасць вынікала з агульнай унутрана- і знешнепалітычнай сітуацыі, у якой апынуліся абодва бакі. Пачатак паспяхо-

вай наступальнай аперацыі войскаў А. Дзянікіна ў маскоўскім напрамку і на тэрыторыі ўкраінскіх зямель прымушаў Польшчу і РСФСР прымаць экстранныя меры па нармалізацыі свайго становішча. У верасні 1919 года войскі А. Дзянікіна, дзякуючы паспяховаму руху наперад уздоўж заходняга берага Дняпра, падышлі да раёна Гомель – Мазыр – Корасцен і знаходзіліся на стыку з польскім фронтам [9, с. 183–184]. Дэлегацыя на чале з генералам А. Карніцкім у другой палове верасня 1919 года накіравалася да вайскавой місіі Дзянікіна з мэтай высветліць яго пазіцыю па занятых польскім бокам усходніх землях, але не дасягнула паразумення адносна сумесных дзеянняў. Нягледзячы на падтрымку Дзянікіна краінамі Антанты, Польшча адмовілася ад каардынацыі сваіх ваенных аперацый з сіламі Добраахвотніцкай арміі, пайшла па шляху перагавораў з Савецкай Расіяй аб часовым перамір'і. У сваю чаргу, савецкае кіраўніцтва пад пагрозай

Члены місіі Расійскага Таварыства Чырвонага Крыжа на перагаворах у Мікашэвічах. Сядзяць: Юльян і Браніслава Мархлеўскія. Лістапад 1919 года

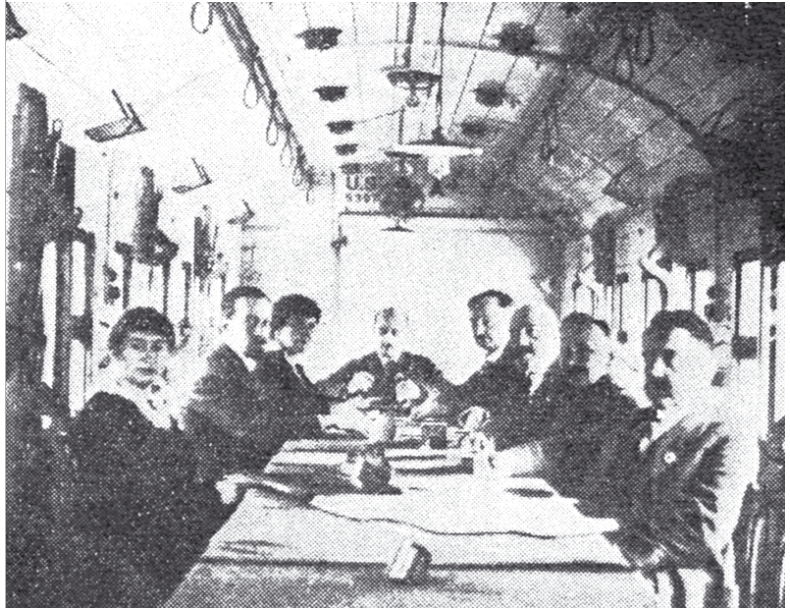
паспяховага наступлення войскаў Дзянікіна вымушана было шукаць магчымасці для канцэнтрацыі савецкіх вайсковых адзінак на Паўднёвым фронце, што прымушала савецкі бок імкнуцца да ўсталявання часовага перамір'я на Заходнім фронце.

Падчас сустрэчы ў Мікашэвічах, як і ў час перагавораў у Белавежы, абмеркаванне праходзіла па двух асноўных кірунках: палітычным (часовае спыненне ваенных

дзеянняў) і гуманітарным (вырашэнне праблемы абмену заложнікамі, інтэрніраванымі асобамі). Па першым кірунку польская дэлегацыя праз М. Бірнбаўма распачала дыялог з Ю. Мархлеўскім, падчас якога былі прадэманстраваны пазіцыі бакоў, было дадзена вуснае абяцанне аб прыпыненні наступлення польскіх войскаў на вызначанай ім дэмаркацыйнай лініі. Гэтае рашэнне было ўдакладнена 6 лістапада 1919 года праз прадстаўленне І. Бернерам асноўных пунктаў польскай пазіцыі ў ходзе перагавораў. Прадугледжвалася спыненне ваенных дзеянняў паміж бакамі па лініі фронту (лінія «нямецкіх акупаў»): Ноўгарад-Валынскі (Звягель) – Алеўск (па лініі Сарны – Ковель) – р. Пціч – Бабруйск з апорай на Бярэзіну – Бярэзінскі канал – р. Дзвіна з утварэннем нейтральнай дзесяцікіламетровай зоны [10, S. 54]. Уздымаліся пытанні адносна прыналежнасці Дынабурга (Дзвінска), спрэчнага населенага пункта паміж Латвіяй і Савецкай Расіяй, неапаздзнення на войскі С. Пятлюры, спынення любой агітацыі Савецкай Расіяй у польскім войску, захавання тайны перагавораў. 10 лістапада 1919 года прыведзеныя ўмовы былі паведамлены праз Ю. Мархлеўскага кіраўніцтву Савецкай Расіі з запэўненнем у мірных настроях Польшчы.

На пасяджэнні Палітбюро ЦК РКП(б) 14 лістапада 1919 года было прынята «рашэнне лічыць перададзеныя праз Мархлеўскага ўмовы прымальнымі» [11, S. 28]. Але праз два дні палякі атрымалі адказ: савецкі бок карэкціраваў асноўныя пункты польскай пазіцыі. Нязначна была зменена лінія размежавання паміж войскамі ў раёне Бярэзінскага канала на карысць савецкага боку, акрамя гэтага, агаворвалася стварэнне савецкага плацдарма ў раёне р. Бярэзіна – Бабруйскі польскага, памерам на пяць вёрст, на ўсходнім беразе р. Бярэзіны. Пэўным чынам карэкціравалася нейтральная зона, якая павінна была стварацца толькі ў раёне чыгункі Маладзечна – Полацк – Дзвінск памерам на дзесяць вёрст. Прапаноўвалася выключыць пытанне аб Дынабургу для непасрэднага яго вырашэння ў перагаворах з Латвіяй, а таксама зняць патрабаванне адносна Пятлюры. Аб’яўлялася аб адмове ад агітацыі дзяржаўнымі сродкамі, аб захаванні сакрэтнасці. Згодна са сцверджаннем І. Бернера, адказ савецкага боку быў

успрыняты Польшчай вельмі негатыўна, прадстаўленыя ўмовы не падлягалі абмеркаванню, лічылася, што гэта быў «акт добрай волі», а «не прадмет гандлю» [5, S. 104].

Члены місіі Польскага Таварыства Чырвонага Крыжа ў вагоне на станцыі Мікашэвічы. Лістапад 1919 года

Польскі бок быў вымушаны скончыць перагаворы, «усе ранейшыя намеры аб стварэнні вызначанай лініі размежавання паміж польскімі і савецкімі войскамі былі ануляваны» [5, S. 234]. Бернер у сваім дзёніку аргументуе спыненне перагавораў некарэктнымі паводзінамі Савецкай Расіі, якая «жадае любой цаной уцягнуць Начальніка Дзяржавы ў далёка ідучыя перагаворы, нават шляхам заключэння адпаведных дагавораў» [1, S. 30]. На самай справе сапраўднай прычынай негатыўнай рэакцыі польскага боку было змяненне агульнай расстаноўкі сіл на Паўднёвым фронце, дзе савецкія войскі перайшлі ў контрнаступленне, значна адцягнушы войскі Дзянікіна на поўдзень [9, с. 287–288].

Больш супярэчлівым пунктам перагавораў было пытанне абмену заложнікамі, інтэрніраванымі асобамі і іншыя пытанні аб двухбаковым прызнанні правоў таварыстваў Чырвонага Крыжа. На пасяджэнні 23 кастрычніка 1919 года Ю. Мархлеўскі ад імя савецкага ўрада ў Дэкларацыі аб заложніках заявіў аб гатоўнасці адмовіцца на ўзаемнай аснове ад сістэмы заложніцтва, указваючы, «што гэта сістэма была выкарыстана з-за

неахайных адносін польскіх уладаў пры расследаванні справы забойства ў Высока-Мазавецкім павеце ў студзені 1919 года місіі Расійскага Таварыства Чырвонага Крыжа, а таксама як адказ на шматлікія расстрэлы польскімі ваеннымі савецкіх служачых на занятай тэрыторыі»

[12, с. 72]. Акрамя таго, Ю. Мархлеўскі выказаў гатоўнасць «вырашыць канчаткова, шляхам перагавораў, з прадстаўнікамі Польскага Таварыства Чырвонага Крыжа справы ўсіх польскіх заложнікаў, якія знаходзяцца на тэрыторыі Савецкай Расіі» [12, с. 72–75]. Гэтыя заявы сталі асновай для заключэння 2 лістапада 1919 года дагавора. Згодна з ім савецкі бок абавязваўся вызваліць і наладзіць пераход праз дэмаркацыйную лінію (чыгунка Лунінец – Калінкавічы) «грамадзян Польскай Рэспублікі і абласцей, акупіраваных польскімі войскамі, і наогул усіх палякаў, зарэгістраваных і вывезеных у якасці заложнікаў, якія знаходзяцца на тэрыторыі РСФСР» [12, с. 75–80]. Іх спісы павінны былі быць сумесна ўзгоднены з прадстаўнікамі Польскага Таварыства Чырвонага Крыжа. Польскі бок па гэтым дагаворы практычна ніякіх абавязкаў на сябе не браў, толькі абмежаваўся заявай «аб невыкарыстанні ў будучыні сістэмы заложніцтва» [13, с. 11].

Паводле дагавора ад 9 лістапада 1919 года, які канкрэтызаваў дагавор ад 2 лістапада, прадстаўнік Расійскага Таварыства Чырвонага Крыжа ад імя ўрада РСФСР і прадстаўнік Польскага Таварыства на падставе сваіх паўнамоцтваў далі абяцанне ажыццявіць абмен цывільных палонных, «арыштаваных або затрыманых уладамі РСФСР ці Польскай Рэспублікі» [5, S. 214–215]. Для яго рэалізацыі павінны былі быць складзены спісы: № 1 і № 3, № 5 датычыліся расійскіх цывільных палонных, зняволеных,

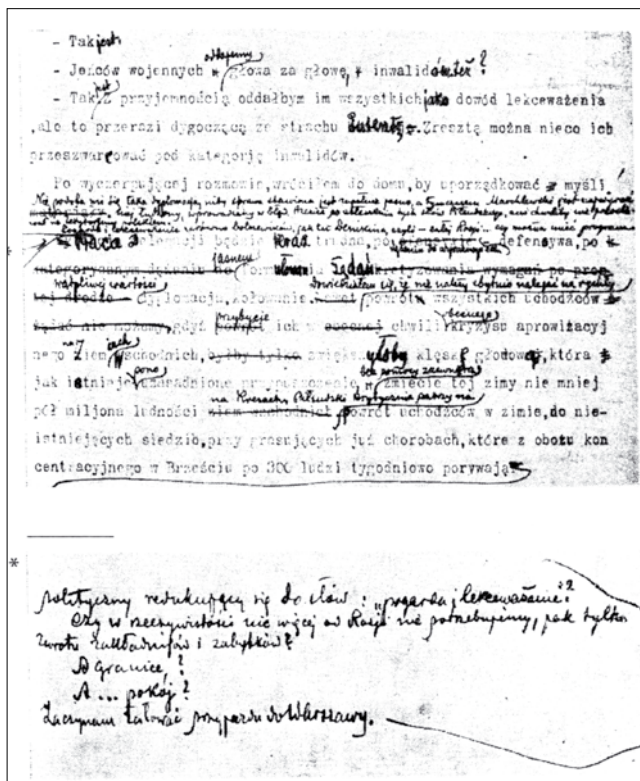
інтэрніраваных асоб на тэрыторыі Польшчы, а № 2 і № 4 – польскіх цывільных палонных на тэрыторыі Расіі [10, S. 34].

У адпаведнасці з заключаным у Мікашэвічах дагаворам у Заходнім аддзеле НКЗС Расіі былі складзены спісы, у якія

былі ўключаны «цывільныя палонныя, палякі па нацыянальнасці і жыхары абласцей, занятых польскімі войскамі і інтэрніраваныя імя, якія падлягалі тэрміновай перадачы Польскай рэспубліцы» [12, с. 80]. Спіс № 2 налічваў 113 прозвішчаў, а спіс № 4 складаўся з 1081 прозвішча заложнікаў, цывільных палонных і палякаў з занятых Польшчай абласцей, якія пажадалі вярнуцца на радзіму. Спіс № 1 налічваў 172 прозвішчы ваеннапалонных, якія былі «вывезены з тэрыторыі РСФСР», спіс № 5 – 99 прозвішчаў інтэрніраваных членаў Камуністычнай партыі [18, с. 80].

На пасяджэннях у Мікашэвічах былі дасягнуты некаторыя поспехі ў вырашэнні справы заложнікаў, цывільных палонных і інтэрніраваных асоб. Бакі выпрацавалі праекты дагавораў аб узаемаадносінах таварыстваў Чырвонага Крыжа абедзвюх краін. Уздымалася пытанне аб прыняцці дэкларацыі аб выкананні законаў і звычайнаў сушапутнай вайны, аб абмене ваеннапалоннымі, інвалідамі вайны і аб рэміграцыі насельніцтва дзвюх краін. І хоць абмеркаванне мела папярэдні характар, яно ў далейшым было ўлічана на перагаворах, у тым ліку і на мірнай канферэнцыі ў Рызе.

Разыходжанні паміж бакамі ўзніклі падчас вызначэння месца пераходу заложнікаў. Кіраўнік савецкай дэлегацыі выказаў прапанову ажыццявіць непасрэдна абмен заложнікамі (практычнае выкананне дамовы 2 лістапада 1919 года) адразу на трох участках лініі фронту, дзе планавалася спыніць ваенныя дзеянні: Мазыр – Пінск,

Фрагмент
«Дзённіка»
М. Касакоўскага.
1919 год

Рагачоў – Мінск, Полацк – Маладзечна. Кіраўнік польскай дэлегацыі М. Касакоўскі не выказаўся адкрыта супраць гэтай прапановы, але рэкамендаваў абмежавацца правядзеннем абмену заложнікамі толькі на мазырск-калінкавіцкім участку фронту. Розныя падыходы бакоў адносна гэтага пытання непасрэдна вынікалі са стратэгічных разлікаў палякаў, якія абмяжоўваліся толькі паўднёвым участкам лініі фронту, паколькі там планавалася ажыццявіць вясновае наступленне 1920 года. Пра гэтыя ваенна-стратэгічныя разлікі польскага камандавання Ю. Пілсудскі паведаміў М. Касакоўскаму падчас сустрэчы 13 лістапада 1919 года ў Варшаве. Ю. Пілсудскі раіў не выходзіць за рамкі дамоўленасцей адносна абмену заложнікаў і выказваўся за спыненне любых перагавораў з савецкім бокам [5, S. 193].

Пасля гэтай размовы перагаворы ў Мікашэвічах прадоўжыліся, але агульны сэнс іх змяніўся. Паводле паведамленняў М. Касакоўскага, больш дэтальна пачала разглядацца справа абмену заложнікамі. З 22 лістапада 1919 года пачалося вяртанне заложнікаў на ўчастку фронту ў раёне Лунінец – Калінкавічы, але перайсці праз дэмаркацыйную лінію ўдалося усяго некалькім чалавекам [5, S. 317]. Як сцвярджаў М. Касакоўскі, адбыліся сустрэчы з прадстаўнікамі польскага (капітан генеральнага штаба Уладарскі, падпаручнік Рагавінскі) і савецкага (прадстаўнікі РВС Заходняга фронту А. Славінскі, М. Шыманскі) камандаванняў, падчас якіх было вырашана ажыццявіць пераход праз лінію фронту заложнікаў і цывільных палонных [5, S. 318]. Гэтае рашэнне было рэалізавана ў раёне барысаўскага ўчастка лініі фронту шляхам непасрэдных сустрэч прадстаўнікоў абодвух камандаванняў у Барысаве 31 снежня 1919 года – 31 студзеня 1920 года [14]. У выніку складаных перагавораў былі падпісаны ўмовы часовага спынення ваенных дзеянняў з 2 студзеня 1920 года «з 7 гадзін раніцы на ўчастку, абмежаваным наступнымі лініямі: на поўначы – хутар Целякі – чыгуначная станцыя Пряміна; на поўдні – чыгуначная станцыя Барысаў – В. Негнавічы – Сморгі», пасля чаго адбыўся абмен двума вагонамі цывільных палонных [15].

Прычыны, асноўны змест, вынікі белавежска-мікашэвіцкіх перагавораў зна-

ходзіліся ў цеснай узаемазвязі з існуючым міжнародным становішчам і ваенна-аператыўнай сітуацыяй. На адзначаным этапе бакі імкнуліся пэўным чынам стабілізаваць сітуацыю на фронце праз часовае спыненне ваенных дзеянняў і ўсталяванне размежавальнай лініі, асноўныя пункты якой знаходзіліся на беларускіх землях. Удзельнікі сустрэч у Белавежы і Мікашэвічах дбалі пра свае інтарэсы, разумелі часовасць дамоўленасцей і не імкнуліся да вырашэння спрэчных момантаў. Белавежска-мікашэвіцкія перагаворы ліпеня, кастрычніка – снежня 1919 года, акрамя надзённых пытанняў абмену заложнікамі, бежанцамі, інтэрніраванымі асобамі, закраналі спектр беларускай праблематыкі, да гэтага часу пакінуты па-за ўвагай даследчыкаў. ─

ЛІТАРАТУРА

1. Какурин, Н., Меликов, В. Гражданская война в России: Война с белополяками / Н. Какурин, В. Меликов. – М.: АСТ, 2002. – 732 с.
2. Штейн, Б.Е. «Русский вопрос» на Парижской мирной конференции (1919–1920 гг.) / Б.Е. Штейн. – М.: Госполитиздат, 1949. – 464 с.
3. Ціхаміраў, А.В. Беларусь у сістэме міжнародных адносін перыяду пасляваеннага ўладкавання Еўропы і польска-савецкай вайны (1918–1921 гг.) / А.В. Ціхаміраў. – Мінск: Экзаэкспертыза, 2003. – 400 с.
4. Мархлевский, Ю. Польша и мировая революция / Ю. Мархлевский. – М.: Госполитиздат, 1920. – 36 с.
5. Tajne rokowania polsko-radzieckie w 1919 r.: materiały archiwalne i dokumenty / zebrała i oprac. W. Gostyńska. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986. – 414 s.
6. Gostyńska, W. Rola Juliana Marchlewskiego w tajnych rokowaniach polsko-radzieckich (czerwiec – lipiec 1919 r.) / W. Gostyńska // Z pola walki. – 1966. – № 2. – S. 23–41.
7. Pobóg-Malinowski, W. Najnowsza historia polityczna Polski. 1864–1945: w 3 t. / W. Pobóg-Malinowski. – Paryż – Londyn, 1953–1960. – T. 1: 1914–1939. – 1956. – 687 s.
8. Будберг, А. Дневник белогвардейца / А. Будберг. – М.: Прибой, 1929. – 178 с.
9. Гражданская война и военная интервенция в СССР: энциклопедия / под ред. С.С. Хромова. – М.: Советская энциклопедия, 1993. – 702 с.
10. Sieradzki, J. Białowieża i Mikaszewicze, mity i prawdy. Do genezy wojny pomiędzy Polską a RSFR w 1920 r. / J. Sieradzki. – Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa obrony Narodowej, 1959. – 115 s.
11. Kutrzeba, S. Wprawa kijowska 1920 roku / S. Kutrzeba. – Warszawa, 1937. – 156 s.
12. «Красная книга»: сборник дипломатических документов о русско-польских отношениях 1918–1920 гг. – М.: Госполитиздат, 1920. – 112 с.
13. Райский, Н.С. Польско-советская война 1919–1920 годов и судьба военнопленных, интернированных, заложников и беженцев / Н.С. Райский // Новая и новейшая история. – 1995. – № 3. – С. 2–40.
14. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 8. – Воп. 1. – Спр. 7. – Л. 23.
15. НАРБ. – Ф. 4п. – Воп. 1. – Спр. 316. – Л. 87.